

## Starověrci a novověrci

„Myslím, že každý člověk má niternou potřebu extáze. Potřebu skrzu tuto extázi odkrývá vesmír a nacházet smysl života,“ říká v závěru SVĚCENÍ JARA jeden z jeho aktérů. Tato slova, shrnující ve stručnosti téma samotného snímku, zároveň i vysvětlují, co má společného se STAROVĚRCI, jež ho v českých kinech doprovázejí.

Důvod, proč dokumenty STAROVĚRCI a SVĚCENÍ JARA vstoupily do kin pohromadě, byl v prvním plánu patrně ryze praktický: každý z nich trvá přibližně tři čtvrté hodiny, takže společně vydají zhruba za jeden celovečerní film. Jinak je na první pohled nespojuje vůbec nic – kromě faktu, že oba jsou dílem dokumentaristky Jany Ševčíkové a jejího týmu (kameraman Jaromír Kačer, skladatel Alan Vitouš, střihačka Lucie Haladová).

STAROVĚRCI jsou skupinovým portrétem obyvatel jedné vsi v dunajské deltě. Jejich předkové kdysi opustili rodné Rusko, protože nesouhlasili s reformou pravoslavné církve, uskutečněnou v 17. století. Současní „starověrci“ žijí téměř stejně jako desítky generací před nimi, snímek se věnuje především jejich víře a náboženským rituálům. SVĚCENÍ JARA také zachycuje jistý svérázný kolektiv: jde o účastníky workshopu proslulého japonského tanečníka Mina Tanaky, mladé lidi z celého světa, kteří se sešli na jeho „Body weather farm“ nedaleko Tokia.

Je zřejmé, že autorka si snad nemohla vybrat dvě rozdílnější skupiny lidí. Uzavřená, etnicky jednobarevná vesnice, jejíž obyvatelé zasvětili své životy dodržování starých tradic – a naproti tomu pestrý a proměnlivý kolektiv mladých tanečníků, kteří hledají novou zkušenost. A přece mají něco společného. Jak starověrci, tak Tanakovi adepti tance jsou lidé, kteří více či méně dobrovolně nadřadili duchovní prožitek nad materiální blahobyt, vlastní pohodlí, pozlátko západní civilizace. Cesty, kterými se k tomuto prožitku

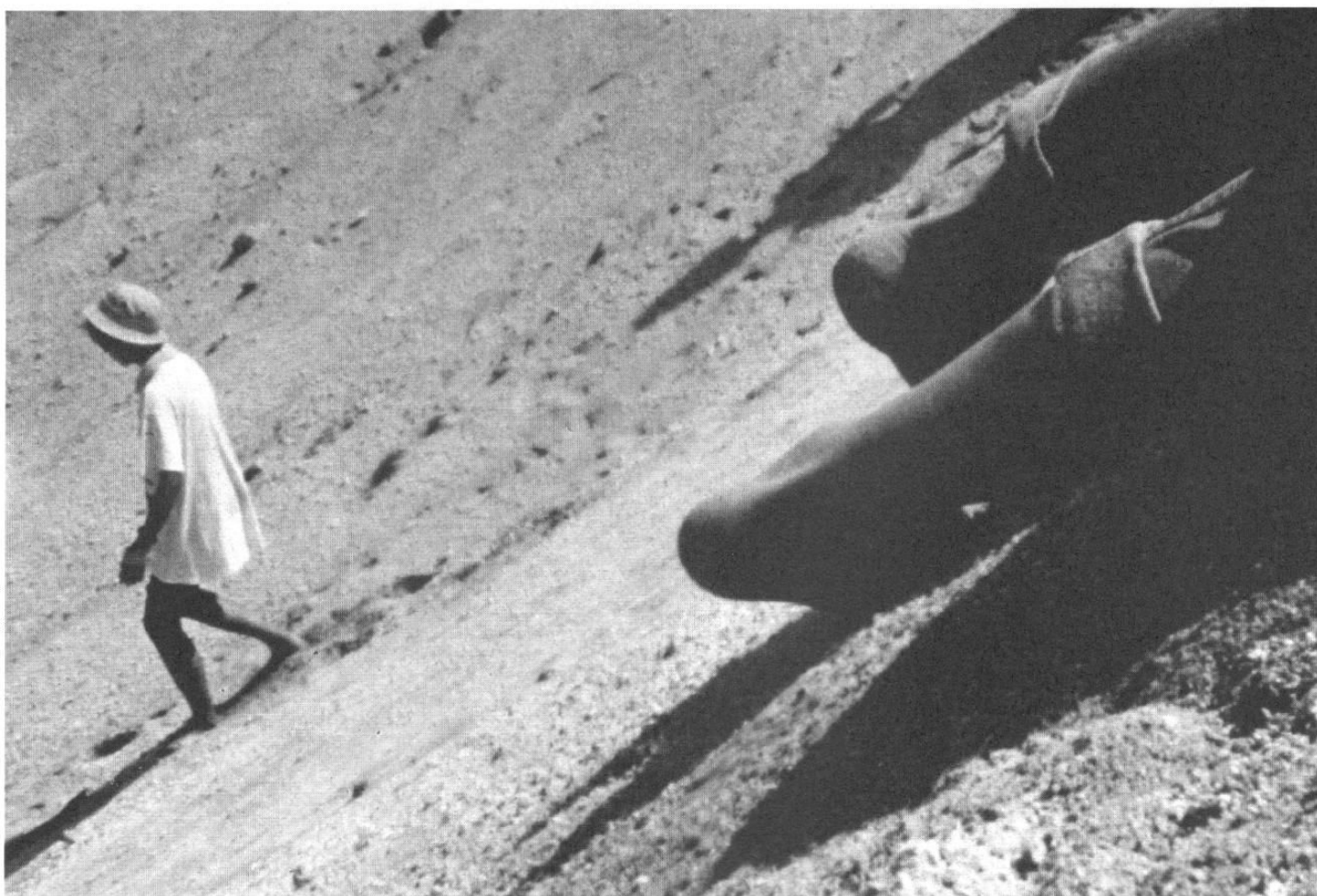
dobírají, jsou ovšem zcela protichůdné.

STAROVĚRCE sledujeme především během jejich náboženských rituálů: křtu, pohřbu a svatby. Mezi tím jednotliví obyvatelé vesnice prezentují některé atributy své víry: jména svých andělů strážných, pásky a kříže, které každý z nich nosí od křtu až do smrti.

Nedílnou součástí jejich života je nikdy nekončící zápas Boha a ďábla, případně jejich podřízených – andělů a démonů. Nejde ovšem o nějaké abstraktní duchovní principy, nýbrž o zcela reálné okřídlené, respektive rohaté bytosti. Tyto náboženské představy připomínají výjevy z naivistických obrazů: andělé přebývají na kostelní lampě s věčným světlem. Po smrti k tělu nejprve přijde démon, který je nakopne a ptá se: „Patří tenhle člověk mně?“ Duše po smrti zůstává u těla, dokud ji andělé neodnesou. Atd. „Nemusím ďábla vidět, a přece tu zrovna teď může být a lechtat mě ocasem: udělej tohle, udělej támhleto,“ vysvětluje jeden ze zpovídáňých.

Ševčíková nám jejich svět předvádí skutečně jako místo, kde se zastavil čas: z jejího filmu





stěží poznáme, kdy byl natočen. Soudě podle útržku vzrušené debaty, zda člověk mohl nebo nemohl přistát na Měsíci, bychom usuzovali na přelom 60. a 70. let (ale chyba lávky – snímek vznikl v letech devadesátých). Je ovšem otázka, zda nejde o záměrně okleštěný výsek reality: ve filmu vidíme v převážné většině staré lidi. Mladší generaci reprezentuje muž, ve víře poněkud vlažnější (nenosí vousy a častější návštěvu kostela odkládá na stáří), a učitel náboženství, který půvabně „logickými“ argumenty vyvrací existenci mimozemšťanů: „Jak ti Martani vypadají? Přece jako démoni! Takže kdo je hledá, hledá ďábla.“ Izolaci starověrců od moderního světa si však autorka zřejmě přibarvovat nemusela. „Nevím, proč jste sem přišli,“ říká v závěru filmu poněkud nepřívětivě jeden z jeho protagonistů. „Jestli něco hledáte, nebo jste nás

přišli pokoušet, nebo jste přišli pomáhat lidem. My jenom naplnujeme odkaz našich předků.“ Pokud jde o formální ztvárnění, STAROVĚRCI si prezentaci na velkém plátně skutečně zaslouží. Film je ve velmi volném tempu rytmizován nádhernými záběry stromů, kroučících se nad hladinou věčně rozvodněné dunajské delty, gigantického rákosí, pelikánů křížujících oblohu a loděk plujících v mlze. Významnou roli hraje i hudební doprovod, především sólo na zvony v podání místního zvoníka. Zatímco ve STAROVĚRCÍCH kamera a hudba aktivně dotvářejí realitu, v případě SVĚCENÍ JARA jako by kamera jen pokorně zaznamenávala taneční experimenty Mina Tanaky a jeho následovníků. Asi není náhoda, že zatímco STAROVĚRCI vznikali v průběhu pěti let, materiál ke SVĚCENÍ JAR byl patrně natočen v průběhu jediného léta: je-

ho estetická podoba je daleko méně nápadná, třebaže to, co se odehrává před kamerou, je z čistě vizuálního hlediska nepoměrně atraktivnější než promluvy pravoslavných vesničanů.

Mín Tanaka, nejznámější současný představitel japonského tance butó, pořádá každé léto na farmě nedaleko Tokia workshopy, na nichž své zkušenosti předává komukoli, kdo projeví zájem. Na začátku kursu se seznamujeme s jednotlivými frekventanty jeho dílny: je tu Japonka, Brazílka, Rus, Novozélandčanka, Rakušanka, frankofonní Kanadan, Češka, všichni ve věku kolem třiceti. Typičtí nonkonformní mladí lidé západního světa, dokonale adaptovaní na věk globalizace, kteří mají dost peněz i volného času, aby mohli trávit léto takovým způsobem. Podobnou skupinku bychom nejspíš našli před branami buddhistických klášterů

nebo třeba na kurzu holotropního dýchání.

Jejich promluvy se střídají s tanečními výjevy a postupně pronikáme do denního režimu farmy: několik hodin práce na poli (účastníci workshopu si musejí své jídlo sami vypěstovat), pak několik hodin nesmírně tvrdého tréninku, jehož definitivním cílem je oddělení těla a mysli, vrcholící zrušením rozumové kontroly nad instinkty. „Když od těla oddělíte vědomí, zbude vám kus masa, který se má hýbat,“ vysvětluje jedna z dívek.

Je třeba podotknout, že výsledkem tohoto snažení není žádný estetizující rituál, nýbrž pohyb působící navenek stařecky depresivně až chorobně. Pohyb často velmi pomalý a navzdory tomu krkolomný, založený na separaci, a tím i osvobození jednotlivých částí těla. A také způsoby, jakými se k tomuto cíli dospívá, nejsou určené milov-

níkům konveční estetiky. Bosé nohy pleskají v bahně nebo v prachu udusaného plácku, při jedné noční seanci se tanečnicki svíjejí na cvičišti nazí.

V průběhu času stále zřetelněji vystupuje do popředí duchovní aspekt celé věci: mladí lidé za asistence gurma – Tanaky – hledají přesah, transcendenci, ovšem nikoli v nějaké vyšší bytosti existující kdesi mimo ně, nýbrž uvnitř sebe sama. Slova o sebepoznání zaznívají v jejich promluvách výmluvně často. „Smysl musí existovat,“ prohlašuje na konci filmu velmi přesvědčivě ruský mladík. Dozvídáme se, že někteří z nich zůstávají na farmě i celá léta. A Min Tanaka dodává, že nikoho „nemá co naučit“, čímž náboženskou image celého podniku ještě zdůrazňuje. Ne, netvrdím, že Tanaka kolem sebe vytvořil sektu. Ale kdyby se o to pokusil, někteří z jeho žáků by jej patrně ochotně následovali.

Díky tomu, že SVĚCENÍ JARA je uváděno do kin spolu se STAROVĚRCI, dodává jeden film druhému nesmírně zajímavý kontext. Uvědomujeme si, že mladí lidé ze SVĚCENÍ by se očima protagonistů STAROVĚRCŮ patrně jevíli velmi pošetile. Jako by se za cenu nesmírné námahy a fyzické bolesti pachtili za něčím, co starověrci dávno mají: samozřejmou jistotu, pevně vkořeněnou do rodné půdy v hmotném i nehmotném slova smyslu. Zatímco starověrci opatrují odkaz dávných generací, hrdinové SVĚCENÍ JARA žádný nemají: jejich rodiče a prarodiče ho dávno pyšně zahodili. A tak teď putují za japonskými tanečnicemi (tibetskými mnichy, indickými guru, sibiřskými šamany) a hledají u nich náhradu. To putování s velmi nejistým výsledkem je trestem za to, že jsme opustili víru předků.

---

STAROVĚRCI. Scénář, režie a produkce: Jana Ševčíková. Kamera: Jaromír Kačer. Hudba: Alan Vitouš. Střih: Lucie Haladová. ČR 2001.

SVĚCENÍ JARA. Scénář a režie: Jana Ševčíková. Kamera: Jaromír Kačer. Hudba: Alan Vitouš. Střih: Lucie Haladová. ČR 2002. Distribuce: AČFK.

---

BARBORA ŠŤASTNÁ

---